

**MDH DOIRASIDAGI INTEGRATSION MUNOSABATLAR MUAMMOLARI VA
ISTIQBOLLARI**

Karimboyeva Dildora Mansur qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti To'rtko'l fakultet talabasi

Annotatsiya: MDH doirasida savdo-iqtisodiy aloqalami rivojlantirish bo'yicha davlatlar mustaqillikni qo'lga kiritgan dastlabki-yillardanoq juda ko'p iliq fikrlar aytilgan, davlatlar rahbarlari tomonidan yetarlicha maqsadga muvofiq bitimlar, kelishuvlar imzolangan bo'lsa-da, amalda bujarayonlar oqimi juda sust amalga oshmoqda. MDH respublikalari orasidagi iqtisodiy munosabatlarda dezintegratsion jarayonlar ustuv o'ringa ega bo'lmoqda. Mamlakatlararo tovar almashinuv hajmining qisqarishi, respublikalar yalpi ichki mahsulot hajmida o'zaro savdo almashinuv hissasining pasayishi fikrimiz dalilidir.

Kalit so'zlar: Milliy xo'jaliklar integratsiyasi, nodavlat sektorlar, agrar-industrial, MDH doirasida integratsion aloqalar rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatayotgan omillar, valyutalar barqarorligi, kapitallar harakatidagi chegaralash.

Nima uchun MDHda dezintegratsiya jarayonlari bugungi kunga qadar davom etmoqda? Eng avvalo shuni ta'kidlash joizki, ko'p adabiyotlarda MDH doirasida savdo-iqtisodiy munosabatlar va iqtisodiy integratsiya jarayonlarining rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgan omillar siyosiy sohadan izlanadi. Ba'zi adabiyotlarda integratsiya jarayonlarining rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgan asosiy sabab sifatida mustaqillik eyforiyasi, yangidan qo'lga kiritilgan mustaqillikni qo'ldan boy berishdan cho'chigan davlat rahbarlarining pessimistik, kayfiyati keltirilsa, ba'zilarida hal qiluvchi sabab sifatida boshqa davlatlarning, xususan, AQShning ta'siri ko'rsatiladi. Bunday mulohazalarda qandaydir ma'noda jon bo'lishi mumkin. Biroq asosiy sabab - bu emas. Milliy xo'jaliklar integratsiyasi - bu eng avvalo o'zining ichki qonuniyatlari asosida rivojlanadigan iqtisodiy jarayondir. A'zo davlatlarning siyosiy chora-tadbirlari qanchalik muhim bo'lmasin, ular hal qiluvchi emas. Bunday chora-tadbirlar integratsiya jarayonlarini yengillashtirishi yoki og'irlashtirishi, tezlashtirishi yoki sekinlashtirishi mumkin. Ammo ular shart-sharoit, asos bo'lmagan joyda jarayon hosil qila olmaydi. Shu sababli iqtisodiy integratsiya jarayonlarining rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgan omillarni iqtisodiy sohadan izlash lozim.

Ma'lumki, milliy xo'jaliklarning integratsiyalashuvi bozor munosabatlari va erkin tadbirkorlik asosida rivojlanayotgan mamlakatlar orasida yuz beradi. Boshqacha qilib aytganda, integratsiya eng avvalo sanoat, qishloq xo'jaligi, savdo korxonalarining, banklarning va boshqa xo'jalik subyektlarining bevosita o'zaro aloqalarini yo'lga qo'yish yo'li bilan amalga oshiriladi. Faqat mana shunday chuqur bog'liqlik ularni asta-sekin hududiy miqyosdagi yirik ijtimoiy-iqtisodiy organizmlarga aylantiradi. Bu esa nafaqat har bir a'zo mamlakatga iqtisodiy jihatdan manfaat keltiradi, balki

mamlakatlar o'rtasida iqtisodiy aloqalarning chuqurlashuviga ham mustahkam poydevor yaratadi va ularni sifat jihatdan yangi darajaga ko'taradi. Bozor munosabatlariga zid, ma'muriy-buyruqbozlik asosida shakllangan iqtisodiy aloqalar esa halokatga mahkum bo'ladi. Bunga yaqqol misol - O'zaro Iqtisodiy Yordam Kengashidir. Ma'lum ki, u hukumatlararo kelishilgan tovarlar ro'yxatiga ko'ra mamlakatlarning bir-biriga tovar yetkazib berishi asosida faoliyat ko'rsatar edi va ko'proq harbiy-siyosiy manfaatlardan kelib chiqqan holda tuzilgan edi. Shu sababdan bu iqtisodiy blok birinchi turtkidayoq halokatga mahkum bo'ldi. Shu munosabat bilan MDH respublikalarining barchasi bozor iqtisodiyoti asosida rivojlanish yo'liga o'tmas ekan ular orasidagi integratsion aloqalar rivojlanmaydi. Hozirgi kunda bozor munosabatlariga o'tish jarayoni mintaqaning har bir mamlakatida bar xil sur'atlarda amalga oshmoqda. Jumladan, MDHning ba'zi davlatlarida yalpi ichki mahsulotning katta qismi nodavlat sektorlari tomonidan yaratilayotgan bo'lsa, ba'zilarida davlat sektorining ulushi hali ham yuqori. Jahon tajribasidan ma'lumki, yuqori darajada sanoatlashgan va diversifikatsiyalashgan milliy xo'jaliklarga integratsiyalashuvi mumkin. Bunday mamlakatlar ham ishlab chiqarish, ham iste'mol uchun m o'ljallangan turli xil ko'rinishga ega bir xil lurdagi yuzlab tayyor mahsulotlarni o'zaro ayirboshlab, bir-birlarini o'zaro to'ldiradilar. Faqat ana shunda xalqaro miqyosdagi tadbirkorlik biznesni rivojlantirishga ta'sir ko'rsatuvchi muhim omil bo'la oladi. MDH mamlakatlarining aksariyati esa agrar-industrial xarakterga ega iqtisodiyot tizimiga ega. Bu eng avvalo respublikalarning Ittifoq mehnat taqsimotida xom ashyo yetkazib beruvchi baza sifatida shakllanganligi bilan bog'liq. Ittifoqdan meros bo'lib qolgan bu tizim hozirgi kunda ham qishloq xo'jalik va mineral xom ashyo resurslarini qayta ishlash va undan foydalanishda ichki mintaqaviy kooperatsiyaning past darajasini va umuman ichki mintaqaviy savdo-iqtisodiy munosabatlarning nisbatan sust rivojlanishini belgilab bermoqda. MDH doirasida integratsion aloqalar rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatayotgan omillardan yana biri respublikalar rivojlanish darajasi o'rtasidagi tafovut bilan bog'liq. Ularning rivojlanish darajasi bir-biridan sezilarli farq qiladi. Milliy valyutalar barqarorligining turli xil darajasi, kapitallar harakatidagi chegaralashlar, transport infratuzilmasining turli xil darajasi va boshqa omillar ham MDHda savdo-iqtisodiy munosabatlarning rivojlanishiga aks ta'sir ko'rsatuvchi omillardir. MDH doirasida savdo-iqtisodiy munosabatlar rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgan asosiy muammo tashkiliy-huquqiy asos va hamkorlikka a'zo mamlakatlar o'zaro harakat mexanizmining takomillashmaganligi hisoblanadi. Shuningdek, MDHga a'zo mamlakatlar iqtisodiy salohiyatining turli darajada ekanligi, alohida mamlakatlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasi o'rtasidagi tafovut, milliy qonunchilik hujjatlarining muvofiqlashtirilmaganligi kabi omillar ham integratsiya imkoniyatlarining cheklanishiga olib kelmoqda. Erkin savdo zonalarini tashkil etish, to'lov ittifoqini shakllantirish, yagona kommunikatsion va axborot makonini barpo etish, ilmiy-texnika va texnologik hamkorlikni takomillashtirish asosida umumiy iqtisodiy makonni shakllantirish orqali MDHga a'zo mamlakatlar o'rtasidagi

integratsion aloqalami yanada rivojlantirish mumkin. A'zo mamlakatlar investitsiya salohiyatlari integratsiyasi,

Hamdo'stlik doirasida kapital oqimini samarali yo'lga qo'yish eng muhim muammolardan hisoblanadi.

Ta'kidlash lozimki, savdo aloqalari MDH doirasida integratsion aloqalar rivojlanishi uchun asos bo'lib hisoblanadi. Savdo aloqalarining rivojlanishi esa MDHda bosqichma-bosqich erkin savdo zonalari, bojxona ittifoqi, umumiy bozor va yagona iqtisodiy hudud shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

FOYDALANIGAN ADABIYOTLAR:

1. A.A. Isadjanov. Jahon iqtisodiyotining globallashuvi. T.: JIDU.
2. Глобализация мирового хозяйства. Учебное пособие /под. ред. М.Н.Осмовой М.Н., А.В.Бойченко.
3. .Alimov A.M. Xamedov I.A. O 'zbekiston Respublikasida tashqi iqtisodiy faoliyat asoslari.
4. Shodiev R.H, Maxmudov E.R. Jahon iqtisodi.